

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคเริ่มแรกแห่งการประดิษฐ์ฐานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อาศัยบทบาทของพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นหลักสำคัญ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ จาริกสั่งสอนเพื่อนำประชาชนให้เข้าถึงพระศาสนา^๑ โดยดำเนินตามพุทธปณิธานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^๒ ครั้นภายหลังพุทธกาลบทบาทและหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตกเป็นภาระของพุทธบริษัทโดยตรงโดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกซึ่งเปรียบเสมือนทัพหน้า ที่ต้องคอยนำหน้าที่ประชาสัมพันธเผยแผ่หลักธรรมให้กว้างขวางออกไป โดยมีพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์คอยสนับสนุนและให้ความสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ^๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนเป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา นั้น พระสงฆ์ นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย หนึ่งในพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นองค์หลัก เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา^๔ ด้วยเพราะพระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การค้ำชู ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเพื่อนมนุษย์อันยอดเยี่ยมของโลก^๕ มีปณิธานในการเผยแผ่ และไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วย

^๑ พระราชวรมุนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิคอมทองประทีป, ๒๕๒๔), หน้า ๒๓.

^๒ วิ.หมา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ ปรีดา จันทร์แจ่มศรี, “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแผ่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และโบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตนนทบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๓๕๓๖), หน้า ๒ -๓.

^๔ เสถียร พันธรังสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๖๖.

นับแต่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยในราวพุทธศักราช ๕๐๐ เป็นต้นมา^๖ พระพุทธศาสนาก็รุ่งเรืองมาโดยตลอด โดยมาอาศัยการเผยแผ่ของบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญ ในยุคปัจจุบันมีพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยหลายรูปที่ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ หนึ่งในพระนักเผยแผ่เหล่านั้น คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวได้ว่าเป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาท ผลงานโดดเด่นมากที่สุดรูปหนึ่ง เพราะท่านมีเทคนิควิธีการเผยแผ่ที่โดดเด่นเป็นการเฉพาะตน มีการยกอุปมาอุปไมยแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจได้แจ่มชัด ซึ่งเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนักปราชญ์และนักปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พุทธทาสภิกขุสร้างผลงานทางธรรมะไว้อย่างมากมายมีทั้งที่รวมเล่มเป็นหนังสือและบันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงพร้อมกันนี้ก็ได้ขยายงานที่สวนโมกข์ปัจจุบัน (ย้ายจากพุมเรียงมาอยู่ที่บริเวณน้ำไหลเขาพุทธทองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๙) ให้เป็นสถานที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมและเป็นที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย พุทธทาสภิกขุได้อุทิศตนเพื่องานศาสนาและทำงานช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เพื่อให้ทุกคนได้พบกับสันติสุขโดยตั้งปณิธานไว้ ๓ ประการคือ

ข้อที่ ๑ พยายามให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร

ข้อที่ ๒ ให้ความเข้าใจเป็นอันดีในระหว่างศาสนาทุกศาสนาเพื่ออยู่ร่วมกันในโลกเพื่อช่วยเหลือโลกให้ประสบสันติภาพ

ข้อที่ ๓ เป็นการมุ่งหมายที่จะดึงหรือชักหรือลากโลกนี้ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม^๗

ผลงานของพุทธทาสภิกขุ อันเป็นประโยชน์แก่โลกและเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ยังผลให้พุทธทาสภิกขุได้รับรางวัลเกียรติยศที่สูงที่สุด ยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญทางการศึกษา และจากสถาบันการศึกษาทั่วไปอย่างมาก^๘

เพราะฉะนั้นพุทธทาสภิกขุ เป็นผู้ที่มีผลงานทางด้านวิชาการ ด้านการเผยแผ่ที่โดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ชัดดังกล่าวนั้นแล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจอยากศึกษาหลักการและเทคนิคการเผยแผ่ธรรม

^๖ วิศน อินทสระ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, ปณิธาน ๓ ประการของพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^๘ ละเอียด คิลาน้อยและธานินท์ เหมบุตร, วิถีพุทธทาส วิถีสวนโมกข์, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๒๑), หน้า ๗๒.

ตลอดถึงเหตุปัจจัยแห่งความสำเร็จด้านการเผยแผ่ผ่านหลักการและเทคนิคที่ท่านใช้เป็นสำคัญ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนา และสังคมโดยรวม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่ธรรมของพุทธทาสภิกขุ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธทาสภิกขุ
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธทาสภิกขุ

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารกำหนดขอบเขตไว้ ๒ ส่วน คือ

๑.๓.๑ วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคำราที่ เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ การเผยแผ่หลักธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าในผลงาน การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่เป็นผลงานของท่านที่ได้มีการ รวบรวมไว้ในสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ บทความและแผ่นซีดี เป็นต้น

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ทำให้ทราบวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า มีวิธีการอย่างไร
- ๑.๔.๒ ทำให้ทราบวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธทาสภิกขุมีวิธีการอย่างไร
- ๑.๔.๓ ทำให้ทราบวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธทาสภิกขุ ได้ผลอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์ หมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญข้อมูลที่ศึกษา แยกออกเป็นส่วน ๆ นำมาสรุปและวิจัยเพื่อหาความรู้

วิธีการเผยแผ่ หมายถึง กลอุบายการทำให้ขยายออกไป, การทำให้ขยายกว้างออกไป, ทำให้ที่แพร่หลายออกไป ในที่นี้หมายถึง วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทุกสารทิศ

จึงได้มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเคารพในพระรัตนตรัยและน้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไป
ประพฤติปฏิบัติ

หลักธรรม หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เผยแผ่แก่ชาวโลก

พุทธศาสนิกชน หมายถึง พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) (พานิช) ผู้ก่อตั้ง
สวนโมกพลารามหรือ วัดธารน้ำไหล ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่า
จะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือมุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของ
สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติ และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็น
ประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไป ตามอุปนิสัย
ความถนัดและความสนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี พุทธวิธีใน
การสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอด พระองค์ทรงมี
หลักสอน แยกแยะ กลุ่มเป้าหมายลีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกุศโลบาย
ประกอบการสอนต่าง ๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด
จนได้รับการขนานพระนามว่าเป็นพระบรมครู^๙

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงจุดหมายของการเผยแผ่ธรรมใน
พระพุทธศาสนาว่า “พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ทุกคนขึ้น โดย
มุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวายหรือความทุกข์ทั้งหมด พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรมคำ
สอน เพื่อให้เกิดถึงสาเหตุให้เกิดทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดยอาศัย
หลักของศรัทธาคือความเชื่อ แต่ไม่ใช่เชื่ออย่างมกมาย ให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผลตามความเป็นจริง
เช่นในเรื่องอริยสัจ ๔ ข้อที่ว่าทุกข์ให้รู้ว่านี่คือทุกข์ เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลแล้วจุดแห่ง
ปัญหาทั้งหลายก็จะเกิดขึ้นตามมา และนี่คือหลักแห่งจินตามยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการ
คิดถึงเหตุผล พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นจุดเน้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบ่ง
ออกเป็น ๒ อย่างคือ ๑) พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง ๒)
พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตนเอง การพึ่งตนเองและการมุ่งอิสรภาพแก่ตนเอง”^{๑๐}

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบัน
บันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๑๐} พระราชมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร :
คณะธรรมจริย, ๒๕๒๕), หน้า ๒ – ๑๓.

สนิท ศรีสำแดง ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระศาสนามีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสันติภาพให้เกิดแก่ชาวโลก พระสงฆ์คือ “สื่อ” แห่งสันติภาพโลก เพราะตัวพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติ ปราศจากความเห็นแก่ตัว การทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้มีใจเพื่อเอา จึงไม่แบ่งไว้ด้วยความขัดแย้ง^{๑๑}

วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า พุทธวิธีในการสอนว่าพุทธวิธีการสอน หมายถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทพุทธวิธีหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะสม แก่ผู้ฟังเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ ๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริง เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง ๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอสังขารย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ^{๑๒}

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ได้กล่าวถึงเทคนิคการเผยแผ่ของพระเทพสิงหนราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) ว่าได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่^{๑๓}

พระมหานิมิต ลิขิตสุวรรณโณ (ทิพย์ ปัญญาเมธี) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระศรีศีลปัฐนทรวาทิ (ศีลปัฐ ลิกฺขสาสโก)” พบว่า พระศรีศีลปัฐนทรวาทิ (ศีลปัฐ ลิกฺขสาสโก) ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะ

^{๑๑} สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๖.

^{๑๒} วสิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

^{๑๓} พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหนราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ ๑) มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒) มีอุดมการณ์ ๓) มีบุคลิกภาพ^{๙๔}

พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระราชวิทยาคมผลการศึกษา พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมี ลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน หลวงพ่อคุณมีลักษณะเด่น คือการใช้สื่อ สัญลักษณ์คือ วัตถุมงคลคาถาอาคมตะกรุด และการเคาะศิระแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ ในสังคมปัจจุบัน จึงมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำพูดท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก ท่านจึงมีโอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับ^{๙๕}

พระมหาธัญญา ปญฺญาวิจิตโต ได้ทำวิจัย “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก, “หลวงตา” – “แพรเชื้อไม้”)” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติและการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณมาเป็นเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำไปสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม อภิปราย ใต้เวทีและการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แดบบันทึกละเอียด และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังหายจากโลภะ โทสะ โมหะ ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ให้เลิก ลด ละ ได้หรือผ่อนคลายลงได้โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อความสงบสุขในครอบครัวและสังคม^{๙๖}

^{๙๔} พระมหานิมิต สีขรสุวณฺโณ (ทิพย์ ปญฺญามณี), “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระศรีศีลปัสุนทรวาทิ (ศีลปัสสิขุสาโก)”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๙๕} พระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกพลาราม, *ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๙๖} พระมหาธัญญา ปญฺญาวิจิตโต (โป่งใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก, “หลวงตา” – “แพรเชื้อไม้”). *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม ผลของการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ สวนโมกขพลาราม นั้นบุคคลกรของสวนโมกข์มีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิดเห็นของอาจารย์พุทธทาส ซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารธรรมะของพุทธทาสคือ ๑) ถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างสมาชิก ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคคลกรสวนโมกขพลาราม สื่อออกมาเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่มีการโจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เห็นพิษภัยของวัตถุนิยมและความมั่งงาย และสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านและ การใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพิธีกรรมของท่านก็ยังมุ่งแสดงธรรม^{๑๑}

พระวุฒิกรณ์ วุฑฒิกโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของ พระราชวรมนีจะเด่น คือมีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้นเป็นขั้นตอนละประเด็น จะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัยฟังเข้าใจง่ายอธิบายพุทธธรรมได้ กลุ่มเล็ก ชัดเจน โดยสามารถปรับประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ดังนี้ คือ ๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ^{๑๒}

พระมหาวิระพันธ์ ชุตินฺทร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโก ผลการศึกษาพบว่า การตีความเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายและมุมมองในการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ทำให้ได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อันส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลโดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจที่ถูกต้อง และหลวงพ่อเทียนเป็นพระที่มีความอุตสาหพยายามในการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจ โดยหากการปรับประยุกต์วิธีการตามความเข้าใจของตนเอง การสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา แต่เป็นการอธิบายจาก

^{๑๑} พระมหาอรุณ จิตตคุตโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๒} พระวุฒิกรณ์ วุฑฒิกโร, “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูรธมฺมจิตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

สภาวะและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อกุศล จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ผู้ศึกษาธรรมะควรศึกษา เพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระพุทธองค์ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น^{๑๕}

สมบัติ เสริมศิลป์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมคำสอนพระพะยอม กุลยาโน” ด้านกลวิธีการเสนอธรรมะ พระพะยอม กุลยาโน พบว่า ท่านจะให้ความสำคัญในการกล่าวคำนำและการสรุปเรื่องส่วนการเสนอธรรมะนั้น ท่านจะแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่อง ประสพการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน ส่วนทรรศนะของพระอาจารย์พะยอม ท่านมุ่งเสนอให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย และทุกอาชีพปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และต้องละจากอบายมุขทั้งปวง เพื่อครอบครัวและสังคมจะได้เป็นอย่างดีมีความสุข^{๑๖}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พระธรรมปิฎกกล่าวว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือมุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สอดคล้องกับพระราชวรมุนี ที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรมคำสอน เพื่อให้คิดถึงสาเหตุให้เกิดทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดยอาศัยหลักของศรัทธาคือความเชื่อ แต่ไม่ใช่เชื่ออย่างงมงาย มีเป้าหมาย คือ การสร้างสันติภาพโลกเป็นพุทธวิธีการสอน รวบรวมเอาศิลปะเทคนิค และจิตวิทยาการสอน เพื่อให้เหมาะสม แก่ผู้ฟังผู้ศึกษาให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง ๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร ความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุ เน้นเข้าถึงหลักธรรมที่เป็นธรรมะทางศาสนา คือ ๑) ถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างสมาชิก ๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคคลกรสวนโมกขพลาราม สื้อออกมา มักเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่มีการโจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็นพิษภัยของวัตถุนิยมและความงมงาย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาเอกสารและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้คือ

^{๑๕} พระมหาวิระพันธ์ ชูติปัญญา, “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อกุศล จิตสุโก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา, ๒๕๔๖).

^{๑๖} สมบัติ เสริมศิลป์, “วรรณกรรมคำสอนพระพะยอม กุลยาโน”, วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๕).

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก จากพระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นตติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา อนุฎีกา งานวิจัย หนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า

๑.๘.๒ ได้ทราบวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธศาสนิกชน

๑.๘.๓ ได้ทราบวิเคราะห์วิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพุทธศาสนิกชน